

BIT KOT DOPUŠČANJE

V razbistrujočem pogledu na pozni spis »Čas in bit« Heidegger za svojo **145** vodilno misel razglasi uvid, »da je najglobji smisel biti *dopuščanje*«. ¹ Šele takrat, ko je razmerje biti do bivajočega določeno kot dopuščanje, je spodnesen utečeni nesporazum [glede] tega razmerja kot kavzalnega. Dopuščanje je namreč »nekaj temeljno različnega od 'napravljanja'«. Že prej je Heidegger poudarjal osrednji pomen misli dopuščanja za njegovo celotno filozofijo. Tako je že leta 1930 bistvo svobode določil »kot pustiti biti bivajočega«, ² s pozneje dostavljenim pojasnilom, da pustiti-biti ne smemo dojemati »negativno«, ne kot »ontično usmerjeno delovanje«, temveč kot »jamčiti« in »hrambo«. Kako pomembna je bila ta misel za Heideggra, izpričuje tudi to, da se čez pet let izrecno naveže na to mesto, da bi še enkrat poudaril, da v dopuščanju tiči edino-le primerni odnos do biti. Tudi v poglavitnem delu *Bit in čas* razdelana od-ločenost, *Ent-schlossenheit*, pozneje razglašena za bistvo hotenja, naj bi temeljila v dopuščanju, četudi kaj takega »osuplja razum«. ³

Obenem je ustrezno razumevanje tega, kaj pustiti-biti bivajočega je, označeno kot najtežja naloga: »Kaj se zdijo lažje, kot puščati bivajoče kot bivajoče, ki je? Ali pa s to nalogo pridemo pred to najtežje, še posebej če takšna namera – pustiti bivajoče, kakor je – predstavlja nasprotje brezbriznosti, ki bivajočemu

1 »... der tiefste Sinn von Sein das *Lassen* ist«. VS 101. / Prim. *Phainomena* 13–14, str. 96. Glede izjemno širokega pomenskega polja glagola *lassen* prim. Grimmov slovar. Op. prev. /

2 »als das Seinlassen von Seiendem«, VWW 188. / Prim. »O bistvu resnice«, str. 161. Nemški besedi iz pozneje dodane opombe sta *gewähren in Wahrnis*. Op. prev. /

3 EM 16. / Prim. *Uvod v metafiziko*, str. 22. Op. prev. /

obrača hrbet zavoljo nepreizkušenega pojma biti? Zaobrnil naj bi se k biva-jočemu, ob njem samem mislili na njegovo bit, obenem ga s tem v njegovem bistvu pustili počiti na sebi.«⁴ Težava tega nenavadnega pustiti-biti je potemtakem predvsem v tem, da ni nikakršna pasiviteta, temveč nekaj takega kot »najvišja dejavnost«, nekakšno »'delovanje' in 'hotenje'«, medtem kot po drugi strani ne sme biti nikakršno delovanje, učinkovanje in hotenje.⁵

Katera skrivnostna konstelacija tu prihaja na plano? »Dopuščanje« kot najgloblji smisel biti naj ne bi nakazovalo nikakršne pasivitete, prav tako nikakršne aktivite. Še manj naj bi s tem misliti topo in togo brezbriznost. Na enem od merodajnih mest je moral Heidegger priznati, da »sebeizpuščanje iz transcendentnega predstavljanja« in »odvrčanje od hotenja horizonta« kot tudi s tem sovisna »pobuda za sebezpuščanje v sopripadnost planji« še vedno terja »sled hotenja, ki izgine v sebezpuščanju in je docela izbrisana v pristni sproščenosti.«⁶ Kako naj volja sama pride do tega, da se zapusti kot volja? Saj ji ne je mogoče prisojati, da se preprosto od-pušča od sebe. Heidegger tu hote poudarja aporijo, s tem ko svojo nalogo provokativno formulira takole: »Kar pri našem premisleku mišljenja pravzaprav hočem, je ne-hotenje«, da bi nemudoma potrdil vso navzočo paradoksijo: »Pri hotenju ne-hotenja se hotenje nehote zaprede v samega sebe in pri tem ravno izgubi to, kar hoče, namreč ne-hotenje.«⁷

146

Ta navidez nepremagljiva aporija Heideggra ne gane preveč. Njegova rešitev je enosmiselna in se zdi edina možna: prek misli »dopuščanja« kot najglobljega smisla biti dospemo na prag docela nove določitve biti [*Seinsbestimmung*], »... zunaj razlikovanja aktivite in pasivitete«.⁸ Misel se sicer zdi blizu in samorazumljiva, zlahka izvedljiva. Kaj pa se s tem pravzaprav misli? Nič več in nič manj kot tveganje radikalnega slovesa od vse doslej znane evropske zgodovine, ki je vmes postala skoz in skoz planetarna. Tako pasiviteta kot tudi aktiviteta bistveno pripadata obširnemu področju kot volje določene biti, ki ima v tej zgodovini brezpogojno in absolutno prednost.

Pri tem moramo upoštevati, da z nazivom »volja« Heidegger ne misli zmožnosti človeške duše med drugimi, ampak veliko bolj splošno »tisto, v čemer bistvo duše, duha, uma, ljubezni, življenja, temelji po enoglasnem, vendar komaj premišljenem nauku zahodnih mislecev.«⁹ V poslednji konsekvenci mi-

4 UK 16. / Prim. »Izvir umetniškega dela«, str. 255. Op. prev. /

5 UK 69. / Prim. »Izvir umetniškega dela«, str. 314. Op. prev. /

6 GA 77, 142 isl. / Prim. *Pogovori s poljske poti* [Pogovori], str. 148. Op. prev. /

7 GA 77, 51. / Prim. *Pogovori* 55. Op. prev. /

8 GA 77, 108 isl. / Prim. *Pogovori* 113. Op. prev. /

9 GA 77, 78 W. / Prim. *Pogovori* 82 isl. Op. prev. /

šljeno je »volja« bržkone ime za bit samo, in sicer ne le že od »polnega pričetja novoveške metafizike« – ko je volja merodajno nastopila kot volja uma pri Kantu, kot volja duha pri Heglu, kot volja ljubezni pri Schellingu, in končno kot volja do moči pri Nietzscheju¹⁰ –, temveč tudi onstran vsega tega »v vsej metafiziki« nasploh. V njej se namreč ta bivajočnost ne imenuje nič drugače kot »*subjectum* (grško in novoveško)«, pri čemer je ta *subjectum* mišljen kot hotenje, »in sicer brezpogojno: [hotenje] sebe-hotenja«. ¹¹ Heidegger to strne v dva enoznačna stavka: »Bit bivajočega je volja. Volja je sebe so-zajemno zbiranje vsakega *ens* k njemu samemu.«¹²

Kot računajoče predstavljanje se je volja, ki jo moramo razumeti metafizično, tako polastila [*bemächtigt*] celotnega človeškega mišljenja. Kot brezpogojna sla po doživljanju in doživljanju si je taista volja podvrgla in vzela v službo vse čutnostno človeške životno-duševne skladnje. Svet, kolikor ga brez ostanka obvladuje volja kot bit bivajočega, lahko označimo kot globalni pogon absolutno postavljene dejanskosti, namreč takšen [pogon], kjer nad bivajočim in nebivajočim odločajo edinole delovanje, delo in učinki in kjer dejansko veljajo le delo in dosežki: »Vsaka volja hoče učinkovati in hoče dejanskost kot svojo prvino.«¹³ Kot pripadajoča takšnemu svetu, je današnja človečnost tako rekoč »začarana od dejanskega in njegovih učinkov«. ¹⁴ Od tod se zjasni, koliko je Heideggrov poskus najti bistvo biti v dopuščanju, na poti tja, da v temelju postavi pod vprašaj prek volje, tj. prek učinkovanja in dejanskosti bistveno določeni svet: »... sta delo in dosežek sploh primerni meri za bistvo človeka. Če predpostavimo, da nista, potem se bo nekega dne morala celotna novoveška človeškost, skupaj z njenimi tako hvaljenimi 'ustvarjalnimi' dosežki, sesuti v praznino uporniške samopozabe.«¹⁵

Potemtakem je filozofija danes tako rekoč pred eno samo edinstveno nalogo, pred docela novim izkustvom biti: »Bit je torej treba temeljno in v celi širjavi možnega bistvovanja na novo izkusiti, če hočemo naše zgodovinsko prebivanje udejanjiti kot zgodovinsko«. ¹⁶ Heideggrov prispevek k temu, to temelj-postavljajoče novo njegove misli o dopuščanju kot bistvu biti, najboljše

10 N II 452.

11 GA 49, 90.

12 »Das Sein des Seienden ist der Wille. Der Wille ist die sich zusammennehmende Versammlung eines jeden ens zu ihm selber« WD 278. / Prim. »Čemu pesniki?«, str. 222. Op. prev. /

13 GA 77, 143. / Prim. Pogovori 149. Op. prev. /

14 GA 77, 129. / Prim. Pogovori 134. Op. prev. /

15 GA 77, 71. / Prim. Pogovori 74 isl. Op. prev. /

16 EM 155. / Prim. Uvod v metafiziko, str. 204. Op. prev. /

vzsi je na ozadju še splošnejšega in globlje segajoče uvida, uvida o *končnosti* biti. Da bi si ga bolj približali, moramo najprej pripomniti, da bi zavajali, če bi Heideggrovo celotno filozofijo preprosto določili kot »vprašanje biti«, kakor je sicer običajno in kakor to tudi sam pogosto stori. Vsem substantivirajočim imenom, kot npr. [imenu] »bit«, je lastna skorajda nepremagljiva moč, da to, kar označujejo, podajajo kot obstojno bivajoče. Tako prihaja npr. tudi največja težava, da bi za Heideggrova osrednjo »ontološko diferenco« mislili do kraja, ravno od tod, da »bit« z njenim razlikovanjem od vsakega in slednjega bivajočega, docela zoper samolastno namero, spravljamo v nedopustno bližino bivajočega: »B i t i in bivajočega se sploh ne da neposredno razločevati, saj se neposredno sploh ne navezujeta drug na drugega. B i t je, četudi bivajoče kot tako polje edinole v dogoditvi, vsemu bivajočemu brezdanje daleč«. ¹⁷ Z uvidom, da izraza »bit« in »bit sama« tako zlahka zavajata, da s tem označeno spravimo v »*uposameznjenje absolutnega*«, ¹⁸ se Heidegger v svojem poznem mišljenju vse bolj čuti spodbujenega, da naj se »odpove uposameznjujoči in ločujoči besedi 'bit'« in jo »odločno opusti«. ¹⁹

148

Na to smo kar se da kratko spomnili, da bi v razmišljanjih, ki sledijo, substantivirajoče razumetje »biti« že od začetka izključili. Zato bi bilo tu najboljše izhajati od Heideggrovega stavka, po katerem je bit *temeljna zgoda*. ²⁰ Kaj naj bi to pomenilo? Pred vsem to, da je bit *končna*, in sicer ne le na ta način, da je »bistvo b i t i v sebi končno«, ²¹ temveč bržkone to, da je [*besteht*] bistvo biti prav v tej končnosti. ²² Heidegger je svojo najvišjo filozofsko zaslugo uvidel v tem, da je spoznal in priznal neizpodbitno končnost ne le človeka, temveč tudi biti, prav tako dogodja kot tudi od njega dogodenega svetnega-četverja. ²³ Poskus pokazati končnost kot edino resnično veličino, dostojanstvenost in plemenitost ne le človeka, temveč tudi biti same, lebdi tako rekoč kot zvezda vodnica nad njegovo celotno filozofijo: »Veličina končnosti je bila davno ponižana in izvotljena v luči napačne in zlagane neskončnosti, tako da končnosti in veli-

17 »Das Seyn und das Seiende sind gar nicht unmittelbar zu unterscheiden, weil überhaupt nicht unmittelbar zu einander bezogen. Das Seyn ist, obzwar das Seiende als ein solches einzig in der Ereignung schwingt, allem Seienden abgründig fern.« GA 65, 477. / Prim. M. Heidegger, *Zgodovina b i t i*, prev. A. Košar, Nova revija, Ljubljana 2010, str. 11; oz. *Pogovori* 248. op. 11. Op. prev. /

18 »*Vereinzelung des Absoluten*«, Wm 321: a Izd. Iz leta 1949. Poudaril M. Heidegger. / Prim. »O 'humanizmu'«, str. 190. Op. prev. /

19 ZSf 408. / Prim. O *vprašanju biti*, str. 28. Op. prev. /

20 »*Grundgeschehnis*«, EM 153. / Prim. *Uvod v metafiziko*, str. 201. Op. prev. /

21 SchA 195.

22 SchA 195.

23 ZS Protokol 53.

čine ne zmoremo več misliti skupaj. Človek ni podoba boga kot absolutnega filistra, temveč je ta bog neprava krparija človeka.«²⁴

Bistvena končnost biti se kaže predvsem v tem, da je bit v sebi ves čas *ničnostna*: »B i t bistvuje skoz in skoz prežarčena z ničem.«²⁵

Razlika med bitjo in bivajočim ni obstoječa, preprosto navzoča ločenost, temveč stalno, neprestano dogajanje »ničenja« bivajočega. Odločilno je, da to, kar Heidegger dovolj potujčujoče imenuje »ničenje« in »ničitev« ne razumemo v smislu izničenja, tudi zanikovanja bivajočega ne. Povsem drugače: to ničenje se godi kot takšno zavračanje bivajočega, ki je istočasno tudi »izmikalno napotovanje na zatonjujoče bivajoče v celoti.«²⁶ V tem ničujočem temeljnem dogajanju zavračanja bivajočega v celoti in istočasnega napotovanja na to bivajoče, se skriva prav to, »kar dovolj nerodno in nedoločno imenujemo 'bit'«. ²⁷ Zato Heidegger lahko reče, da se v biti bivajočega godi »ničenje nič«. ²⁸ Z drugimi besedami: »Bit niči – kot bit. [...] Ničujoče v biti je bistvovanje tistega, kar imenujem nič.«²⁹

Vse je odvisno od tega, da nič, pa tudi ničujočega in ničnostnega v biti nimamo za nekaj zgolj manjkavega in zatorej zgolj negativnega. Heidegger izrecno vztraja na tem, da nič ni nič ničnega, temveč »nekaj neznanskega, najbolj neznansko v bistvovanju b i t i«. ³⁰ Bit in nič si tako najbolj notrišnje pripadata, govor o njuni skriti istosti ne bi smel zavajati, ³¹ prav tako ne slavna primera, po kateri je treba nič prepoznavati kot »tančico biti«. ³²

Grozljiva in obenem prevzetna slepota človeka glede »bistvene moči ničnostnega«³³ se zdi temelj, na katerem počiva celotna dozrajšnja evropska me-

24 »Die Größe der Endlichkeit ist längst im Lichte einer falschen und verlogenen Unendlichkeit klein und schal geworden, so daß wir Endlichkeit und Größe nicht mehr zusammenzudenken vermögen. Der Mensch ist nicht das Ebenbild Gottes als des absoluten Spießbürgers, sondern dieser Gott ist das unechte Gemächte des Menschen.« GA 31, 136.

25 »,[D]urch und durch durchstrahlt vom Nichts west das Seyn.« GA 65, 483.

26 »... das entgleitenlassende Verweisen auf das versinkende Seiende im Ganzen.« WiM 114. / Prim. »Kaj je metafizika?«, str. 126. Op. prev. /

27 ZSf 407. / Prim. O vprašanju biti, str. 26. Op. prev. /

28 »das Nichten des Nichts«, WiM 115. / Prim. »Kaj je metafizika?«, str. 127. Op. prev. /

29 »Das Sein nichtet – als das Sein. [...] Das Nichtende im Sein ist das Wesen dessen, was ich das Nichts nenne« BH 360. / Prim. »O ,humanizmu«, str. 230 isl. Op. prev. / Prim. VS 99: »Bistvo nič je v odvrtnosti od bivajočega, v oddaljenosti od njega. Zgolj v tej oddaljenosti se bivajoče lahko razodene kot tako. Nič ni gola negacija bivajočega. Nasprotno, nič nas v svojem ničenju napotuje na bivajoče v svoji razodetosti. Ničenje nič, je 'bit'.« / Prim. *Phainomena* 13–14, str. 94. Op. prev. /

30 »etwas Ungeheueres, das Ungeheuerste im Wesen des Seyns.« SchA 122.

31 »der Schleier des Seins« GA 51, 54.

32 WiM, Spremnna beseda 312.

33 GA 65, 84.

tafizika: »Lahko bi bilo, da to negativno – že od davna – razumemo preveč negativno.«³⁴ Povedano drugače: »Še vedno mislimo prehitro, mimo skrivnosti 'ne' in nič.«³⁵ Naše razmerje do ničnostnega v bistvu biti je že dolgo, po Heideggrovem prepričanju najkasneje že od Platona, stalno [*stets*] razmerje brezpogojnega odklanjanja. Ničnostno najprej razlagajo kot nekaj, kar ne bi smelo biti, torej kot protivno nasploh, in to, kar je treba zanikati. To se še stopnjuje prek moraličnega pretolmačenja taistega v »zlo«, kar naj bi upravičilo njegovo brezpogojno oddaljitev in kar se da obširno odklanjanje. To je nevarnost, ki tiči v sporni protinaravnosti ničnostnega, ki jo zaslepljujoče in odvrtaajoče pomanjševanje pravzaprav sploh šele poveča – [in] o tem nimamo pojma.³⁶ Namesto tveganja, da spričo nič vztrajamo [*stehen*] neprestrašeni in nezagrjeni, se ljudje zadržujejo izrecno znotraj bivajočega in to bivajoče poganjajo na najrazličnejše načine, v blodnem mnenju, da bodo z mnogovrstnim učinkovanjem in napravljanjem, z vse bolj divjim delom znotraj tega področja, za večno pobegnili ogrožajočemu niču: »Morda spada k človekovim največjim zmotam, da meni, da je tedaj varen pred ničem, dokler nekje in nekako dopušča srečevanje, poganjanje in obdržanje bivajočega. Morda je prevlada te zmote poglavitni razlog za zaslepitev nasproti niču, ki proti bivajočemu ne more imeti nič, še najmanj takrat, če bivajoče postaja vse 'bolj bivajočno'.«³⁷

Iz te zaslepitve glede nič izvira nesposobnost, da bi končnost priznali kot resnico biti. Nasprotno, neskončnost v smislu neprenehnega trajanja si utvarjamo kot najvišjo vrednoto. Soglasno s tem naj bi vsakemu bivajočem šlo zgolj še za to, da naj bi trajalo, kar se da dolgo in če se da, za vedno. V vsem, kar se godi vsakemu bivajočemu, pa tudi v tem, kar dela in opušča, naj bi vladala neprenehna sla ostajati ves čas pri sebi, se vedno znova zbirati nase in na ta dvojnostni način biti že vnaprej gotov nezmotenega trajanja sebe samega. Prav ta brezpogojna sla po obstojni istosti je to, kar moramo v metafizičnem smislu določiti kot voljo: »Bit bivajočega je volja. Volja je sebe sozajemno zbiranje vsakega *ens* k njemu samem.«³⁸ Pri vsem tem ostaja docela skrito, kaj voljo ves

34 GA 51, 108.

35 GA 13, 220. / Prim. »Človekovo prebivanje«, str. 204. Op. prev. /

36 GA 65, 117.

37 »Und vielleicht gehört dies zu den größten Irrtümern des Menschen, zu meinen, vor dem Nichts immer dann noch sicher zu sein, solange irgendwo und irgendwie Seiendes sich antreffen und betreiben und beibehalten läßt. Vielleicht ist die Vormacht dieses Irrtums ein Hauptgrund für die Verblendung gegenüber dem Nichts, das doch dem Seienden nichts anhaben kann und dann am wenigsten, wenn das Seiende immer ‚seiender‘ wird.« GA 51, 53.

38 WD Hw 278. / Prim. op. št. 12. Op. prev. /

čas določa in od kod prihaja neubranljiva nuja njenega vse bolj stopnjujočega se agiranja. Ta vedno skriti brezdanji temelj volje Heidegger prepozna v »izmi-kanju pred tveganjem.«³⁹

V službi svoje najvišje filozofske naloge izkusiti končnost biti, jo častiti in slaviti in s tem pripravljati odločilni korak prek, čez dozdajšnjo epoko bitne zgodovine, ki se je utemeljevala na volji, se Heidegger spusti v tveganje »izkusiti to ničujoče v b i t i sami [...] kot najbolj skriti dar.«⁴⁰ Namesto da bi nič pretolmačil na vsak možni način, s tem pa ga tudi pomanjšal in potlačil, poskuša – ravno obratno – »izkusiti širjavo tistega, [...] kar vsakemu bivajočemu porokuje, da je«.⁴¹ V tem velikem tveganju, ki se vedno godi kot nenehni od-skok od vsakega temelja, ki se vsakokrat daje kot do-skok k brez-temelju, se odpre zdaj ne več slepo strašljivi nič kot neobičajno, skrivnostno in docela začudujoče oporekanje in obotavljanje v bistvu biti same. Da je to obotavljajoče odslavljanje v resnici poslednji izvor, breztemeljno, prosto dajanje, podajanje in podarjanje tega, kar vsakokrat velja za bivajoče, da resnica prihodnje filozofije zavisi od tega, ali bomo »dovolj krepki« da izkusimo »to ničujoče v b i t i sami, ki nas šele samolastno *od-stavlja* v bit in njeno resnico ... kot najskritejši dar«⁴² – v tem je za Heideggra najgloblji uvid, najvišja misel njegove filozofije: »Kako malo vemo o ničnostnem in o >ne<, npr. o odrekanju in zavlačevanju in odpovedovanju. Vse to ni nič *ničnega*, temveč največ – če ne še kaj višjega – njegovo nasprotje. Da >ne< in >ni< prihajata iz prekomerja preobilja, da sta lahko najvišje podarjanje in kot ta >ne< in >ni< brezkončno, tj. bistveno prestopata vsak utečeni >da<, to nikoli ne vstopi v vidokrog našega računajočega razuma.«⁴³

Morda bo zdaj bolj jasno, kar je pravzaprav treba misliti z »dopuščanjem«. V dopuščanju in kot dopuščanje se godi ničenje v biti, natančneje rečeno njeno [*seine*] obotavljajoče oporekanje, njen odteg. Kljub vsemu videzu zgolj negativnega, ki se ga drži, ima odteg v resnici karakter izvora, kolikor daje,

39 »Ausweichen vor dem Wagnis«, GA 65, 481.

40 GA 65, 267.

41 WiM dodatek 306. / Prim. »Kaj je metafizika?«, str. 136. Op. prev. /

42 »das Nichtende im Seyn selbst, das uns erst eigentlich ins Sein und seine Wahrheit *entsetzt*, als verborgenstes Geschenk [zu erfahren]«, GA 65, 267.

43 »Aber wie wenig wissen wir schon vom Nichthaften und vom Nein, etwa von der Verweigerung und Verzögerung und Versagung. All dies ist nichts *Nichtiges*, sondern höchstens – wenn nicht noch Höheres – sein Gegenteil. Daß ein Nein und Nicht aus dem Übermaß des Überflusses kommen und höchste Schenkung sein können und als dieses Nicht und Nein jedes geläufige Ja unendlich, d. h. wesentlich, übersteigen, dies kommt nie in den Gesichtskreis unseres rechnenden Verstandes.« GA 45, 151 isl.

podaja, podarja bivajoče kot to docela drugo od biti, z eno besedo: ga [es] pusti biti.⁴⁴

Izvornostni karakter domnevno negativnega, biti v njenem obotavljajočem se odrekanju, v »neizmisljivem podarjanju odrekanja«⁴⁵ je Heidegger v poznem misljenju poskušal pokazati vedno znova, po različnih poteh. Ne pretiravamo, če rečemo, da je v tem vse zbirajoča sredina njegovega poznega dela, če ne njegovega filozofskega dela v celoti.

Kot »bližajoča bližina« tvori bit-dopuščajoči odteg biti četrto, pravzaprav pa prvo in v tem najizvirnejšo dimenzijo časa, ki prav v svojem lastnem »karakterju oporekanja in zadrževanja«⁴⁶ biti dopušča enotnostno soigro vsake od [ostalnih] treh dimenzij za vsako drugo, tj. v »lastnostnem časa igrajoče podajanje«.⁴⁷

Kot »praznina« je bitni odteg daleč od tega, da bi bil manjkanje in manko, je prav to, s čimer sta pripuščena kraj in okraj in s tem uprstorjen prostor kot tak. Še zlasti v umetnosti »plastičnega utelešenja zaigra praznina na način išoč-snujočega ustanavljanja krajev.«⁴⁸

152

Kot »tišina« dopušča obotavljajoča odpoved biti najprej izvreti besedo in govorico.⁴⁹ Prav primer tišine najbolj ujasni, »kako malo vemo o ničostnem in o >ne<, pa tudi o oporekanju, obotavljanju in odpovedi«⁵⁰: »Tišina [...] menimo, je odsotnost in >stran-od< in >ne< hrupa in motnjav. Tako tolmačimo nekaj izvirnega kot negativno s pomočjo negativnega, namreč hrupa in motenj, ne da bi pri tem mislili bistvo >ne< in >ni<«.⁵¹ Da mora povsem prvi nihaj v brezglasni »zvonjavi tišine«, v tako rekoč predsvetnem molku, vselej najprej predreti nežna sila pesnjenja, da bi lahko nastala prava in izvorna beseda, o tem po navadi komaj kaj slutimo.⁵²

44 V izvirniku: »Im Lassen und als Lassen geschieht das Nichten im Sein, oder genauer gesagt seine zögernde Verweigerung, sein Entzug. Trotz allem daran heftenden Anschein des bloß Negativen hat dieser Entzug in Wahrheit den Charakter des Ursprungs, insofern erst er das Seiende als das ganz Andere vom Sein gibt, reicht, schenkt, in einem Wort: es sein läßt.«

45 GA 65, 23.

46 ZS 16.

47 ZS 15 isl.

48 »der plastischen Verkörperung spielt die Leere in der Weise des suchend-entwerfenden Stiftens von Orten«. GA 13, 209. / Prim. »Umetnost in prostor«, str. 69. Op. prev. /

49 / V izvirniku: »Als ‚Stille‘ läßt die zögernde Seinsversagung erst das Wort und die Sprache entspringen.« Prim. SSKJ in Pleteršnikov slovar. Op. prev. /

50 GA 45, 151 isl.

51 GA 45, 151.

52 GA 39, 218. Prim. GA 51, 64.

Kot »prosta širjava« »planje« bitni odteg za-držuje stvari sveta eno do druge, s tem ko eno odpira za drugo in se prva obrača k drugi in tako »kakor da se nič ne dogaja, vsako zbira k vsakemu, sploh vse k drugemu, v pomujanje pri počivanju v samem sebi.«⁵³

Vsa ta in še druga izpričanja biti-dopuščajoče, tj. dajajoče, podajajoče, daritvene narave domnevno negativnega, za katerim se skriva bit v svojem »ničanju«, to je v obotavljajočem oporekanju, je treba predvsem jemati kot napotila na to, da velja v odtegu biti uvideti najvišje darovanje nam, ljudem in bivajočemu v celoti. Prek tega uvida se lahko tiho in nevpadljivo, na dolgi poti priprave in rastočega izkušanja, dogodeva globokosežna premena bistva človeka kot tudi biti, h kateri je bil Heidegger na poti. Ta premena naj bi se najprej dogodila v misljenju in ne kje drugje. V namenoma skrivnostni »Obravnavi sproščenosti«, ki je bolj od drugih spisov primerna za most do tradicije japonske modrosti, je Heidegger to previdno naznačil. Hotenje, ki je pripuščeno k temu, da se zgolj pomiri v sebi, in ki se je »odpovedujoč se hotenju, spustilo v to, kar ni volja«, se spotoma spremeni v »potrpežljivo blagodušnost«. V tem blagodušju moramo domnevati novo bistvo misljenja, in sicer takšnega, ki je v sebi obenem in še izvirneje zahvaljevanje, tisto zahvaljevanje, »ki se ne zahvaljuje za nekaj, temveč se zahvaljuje zgolj za to, da se sme zahvaljevati«.⁵⁴

153

Prevedel Aleš Košar

Okrajšave

- VS M. Heidegger, *Vier Seminare*, Übersetzung der französischen Seminarprotokolle von Curt Ochwaldt, Frankfurt am Main 1977. (Tudi v: M. Heidegger, *Gesamtausgabe*, Bd. 15: *Seminare*, durchgesehener Text der Einzelausgabe, Herausgegeben von Curt Ochwaldt, Frankfurt am Main, str. 271–400.)
- Prim. M. Heidegger, »Seminar v Le Thoru«, prev. Tine Hribar, *Phainomena*, 13-14 (1995), str. 65–102.
- VWW M. Heidegger, »Vom Wesen der Wahrheit« (1930), v: M. Heidegger, *Gesamtausgabe*, Bd. 9: *Wegmarken*, herausgegeben von Friedrich-Wilhelm von Herrmann, Frankfurt am Main 1976.

53 GA 77, 114 isl. / Prim. Pogovori 118. Op. prev. /

54 GA 77, 148. / Prim. Pogovori 154. Op. prev. /

- Prim. M. Heidegger, »O bistvu resnice«, v: Heidegger, *Izbrane razprave*, prev. I. Urbanèiè, Cankarjeva založba, Ljubljana 1967, str. 147–177.
- EM M. Heidegger, *Einführung in die Metaphysik*, Tübingen 1953.
Prim. M. Heidegger, *Uvod v metafiziko*, prev. A. Košar, Slovenska matica, Ljubljana 1995.
- UK M. Heidegger, »Der Ursprung des Kunstwerks« (1935/36), v: M. Heidegger, *Holzwege*, 6. durchgesehene Auflage, Frankfurt am Main 1980. (Tudi v: M. Heidegger, *Gesamtausgabe*, Bd. 5: *Holzwege*, herausgegeben von Friedrich-Wilhelm von Herrmann, Frankfurt am Main 1977, str. 1–74.)
Prim. M. Heidegger, »Izvir umetniškega dela«, v: Heidegger, *Izbrane razprave*, str. 237–318.
- GA 77 M. Heidegger, *Gesamtausgabe*, Bd. 77: *Feldweg-Gespräche* (1944/45), herausgegeben von Ingrid Schüßler, Frankfurt am Main 1995.
- Prim. M. Heidegger, *Pogovori s poljske poti*, prev. A. Košar in M. Soldo, Društvo Apokalipsa, Ljubljana 2004.
- N II M. Heidegger, *Nietzsche II*, Pfullingen 21961.
Prim. M. Heidegger, *Evropski nihilizem*, prev. I. Urbanèiè, Cankarjeva založba, Ljubljana 1971.
- GA 49 M. Heidegger, *Gesamtausgabe*, Bd. 49: *Die Metaphysik des deutschen Idealismus. Zur erneuten Auslegung von Schelling: Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit und die damit zusammenhängenden Gegenstände* (1809), herausgegeben von Günter Seubold, Frankfurt am Main 1991.
- WD M. Heidegger, »Wozu Dichter?« (1946), v: M. Heidegger, *Holzwege*, 6. durchgesehene Auflage, Frankfurt am Main 1980. (Tudi v: M. Heidegger: *Gesamtausgabe*, Bd. 5: *Holzwege*, herausgegeben von Friedrich-Wilhelm von Herrmann, Frankfurt am Main 1977, str. 269–320.)
Prim. M. Heidegger, »Èemu pesniki?«, prev. V. Kalan, *Nova revija*, 230–231 (2001), str. 215–250.
- GA 65 M. Heidegger, *Gesamtausgabe*, Bd. 5: *Beiträge zur Philosophie. Vom Ereignis* (1936–1938), herausgegeben von Friedrich-Wilhelm von Herrmann, Frankfurt am Main 1998.
- Wm M. Heidegger, *Gesamtausgabe*, Bd. 9: *Wegmarken*, herausgegeben von Friedrich-Wilhelm von Herrmann, Frankfurt am Main 1976.

- ZSf M. Heidegger, »Zur Seinsfrage« (1955), v: M. Heidegger, *Gesamtausgabe, Bd. 9: Wegmarken*, herausgegeben von Friedrich-Wilhelm von Herrmann, Frankfurt am Main 1976.
Prim. M. Heidegger, *O vprašanju biti*, prev. T. Hribar, Obzorja, Maribor 1989.
- SchA M. Heidegger, *Schellings Abhandlung über das Wesen der menschlichen Freiheit* (1809), herausgegeben von Hildegard Feick, Tübingen 1971.
- ZS M. Heidegger, »Zeit und Sein«, v: M. Heidegger, *Zur Sache des Denkens*, Tübingen 1976. Prim. M. Heidegger, »Êas in bit«, prev. U. Grilc, *Problemi*, 1-2 (1995), str. 197–213.
- ZS [M. Heidegger], »Protokoll zu einem Seminar über den Vortrag
Protokol 'Zeit und Sein'«, v: M. Heidegger, *Zur Sache des Denkens*, Tübingen 1976.
- GA 31 M. Heidegger, *Gesamtausgabe, Bd. 31: Vom Wesen der menschlichen Freiheit. Einleitung in die Philosophie*, herausgegeben von Hartmut Tietjen, Frankfurt am Main 1982.
- WiM M. Heidegger, »Was ist Metaphysik?« (1929), v: M. Heidegger, *Gesamtausgabe, Bd. 9: Wegmarken*, herausgegeben von Friedrich-Wilhelm von Herrmann, Frankfurt am Main 1976.
Prim. M. Heidegger, »Kaj je metafizika?«, v: Heidegger, *Izbrane razprave*, str. 93–146.
- BH M. Heidegger, »Brief über den Humanismus« (1946), v: M. Heidegger, *Gesamtausgabe, Bd. 9: Wegmarken*, herausgegeben von Friedrich-Wilhelm von Herrmann, Frankfurt am Main 1976.
Prim. M. Heidegger, »O 'humanizmu'«, v: M. Heidegger, *Izbrane razprave*, str. 179–235.
- GA 51 M. Heidegger, *Gesamtausgabe, Bd. 51: Grundbegriffe*, herausgegeben von Petra Jaeger, Frankfurt am Main 1981.
- WiM M. Heidegger, »Nachwort zu 'Was ist Metaphysik?'« (1943), v: M.
Sklepna beseda Heidegger, *Gesamtausgabe, Bd. 9: Wegmarken*, herausgegeben von Friedrich-Wilhelm von Herrmann, Frankfurt am Main 1976.
Prim. M. Heidegger, »Sklepna beseda«, v: M. Heidegger, *Izbrane razprave*, str. 136–146.
- GA 13 M. Heidegger, *Gesamtausgabe, Bd. 13: Aus der Erfahrung des Denkens* (1910–1976), herausgegeben von Hermann Heidegger, Frankfurt am Main 1983.

Prim. M. Heidegger, »Ėlovekovo prebivanje«, prev. A. Košar, *Nova revija*, 216–217 (2000), str. 198–204.

Prim. M. Heidegger, »Umetnost in prostor«, prev. A. Košar, *Arhitektov bilten*, 145–146 (1999).

GA 45 M. Heidegger, *Gesamtausgabe, Bd. 45: Grundfragen der Philosophie. Ausgewählte »Probleme« der »Logik«*, herausgegeben von Friedrich-Wilhelm von Herrmann, Frankfurt am Main 1984.

GA 39 M. Heidegger, *Gesamtausgabe, Bd. 39: Hölderlins Hymnen »Germanien« und »Der Rhein«*, herausgegeben von Susanne Ziegler, Frankfurt am Main 1980.